

Prilog I

PROGRAM KONTROLE SALMONELOZE KOD BROJLERA VRSTE GALLUS GALLUS U BOSNI I HERCEGOVINI

1. Legislativni okvir

Legislativni okvir kojim se propisuje kontrola salmonela u Bosni i Hercegovini u jatima brojlera vrste Gallus gallus i na osnovu kojeg je urađen program kontrole je sljedeći:

- Zakon o veterinarstvu u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", broj 34/02);
- Odluka o zaraznim bolestima životinja ("Službeni glasnik BiH", broj 44/03);
- Pravilnik o načinu praćenja zoonoza i uzročnika zoonoza ("Službeni glasnik BiH", br. 46/10 i 96/13);
- Pravilnik za kontrolu salmonela i drugih određenih uzročnika zoonoza koji se prenose hranom ("Službeni glasnik BiH", br. 46/10 i 7/13);
- Pravilnik o ciljevima za smanjenje prisustva bakterija vrsta Salmonella enteritidis i Salmonella typhimurium kod brojlera ("Službeni glasnik BiH", broj 102/12);
- Pravilnik o mjerama u slučaju otkrivanja relevantnih serotipova salmonela od interesa za javno zdravstvo kod peradi ("Službeni glasnik BiH", br. 96/13 i 14/18);
- Odluka o uslovima koje moraju ispunjavati ovlaštene veterinarske dijagnostičke laboratorije u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", br. 25/04, 16/05 i 43/09);
- Odluka o nusproizvodima životinjskog porijekla i njihovim proizvodima koji nisu namijenjeni ishrani ljudi ("Službeni glasnik BiH", broj 19/11).

2. Cilj programa

Smanjiti prevalenciju S. enteritidis i S. typhimurium na 1% ili manje maksimalnog procenta jata brojlera vrste Gallus gallus u skladu s članom 5. Pravilnika za kontrolu salmonela i drugih određenih uzročnika zoonoza koji se prenose hranom ("Službeni glasnik BiH", broj 46/10 i 7/13).

3. Populacija brojlera uključena u program

U provedbu programa uključena su sva jata u državi čiji su proizvodi namijenjeni javnoj potrošnji.

Sva jata uključena u program moraju se nalaziti na farmi odobrenoj ili registriranoj od strane nadležnih organa entiteta i Brčko Distrikta BiH u skladu s relevantnim propisima.

4. Nadležni organi uključeni u program

Organi nadležni za izradu ovog Programa kao i za predlaganje izmjena i dopuna Programa koje se pokažu nužnim, kao i za prikupljanje podataka i izradu godišnjeg izvještaja su:

- Ured za veterinarstvo Bosne i Hercegovine,
- Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva,
- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske,
- Odjel za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

5. Laboratorije

Laboratorije uključene u ovaj Program su sve laboratorije ovlaštene od strane nadležnih organa entiteta u skladu s Odlukom o uslovima koje moraju ispunjavati ovlaštene veterinarske dijagnostičke laboratorije u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", br. 25/04, 16/05 i 43/09) i koje su akreditirane za metodu detekcije salmonele prema Izmjeni i dopuni 1. BAS EN ISO 6579-2002/AMD1:2007. "Mikrobiologija hrane i stočne hrane - Horizontalna metoda za izolaciju vrsta iz roda Salmonella

- Izmjena i dopuna 1: Prilog D: Izolacija vrsta iz roda Salmonella

iz fecesa životinja i uzoraka iz okoliša iz primarne proizvodne faze."

Ovlaštene laboratorije za program kontrole salmonela su sljedeće:

- Centar za peradarstvo i kuničarstvo Veterinarskog fakulteta u Sarajevu,
- Veterinarski institut Republike Srpske "dr Vaso Butozan" u Banjoj Luci,
- Veterinarski zavod Bihać,
- Veterinarski zavod Tuzlanskog kantona,
- Veterinarski zavod Slaven.

Laboratorija je dužna pripremiti uzorke u skladu sa odredbama tačke 3. Priloga I Pravilnika o ciljevima za smanjenje prisustva bakterija vrsta *Salmonella enteritidis* i *Salmonella typhimurium* kod brojlera ("Službeni glasnik BiH", broj 102/12).

6. Uzimanje uzoraka

Uzorci za ispitivanje kod brojlera uzimaju se na inicijativu vlasnika i nadležnog veterinarskog inspektora.

6.1. Uzimanje uzoraka na inicijativu vlasnika

Na inicijativu vlasnika će izvršiti uzorkovanje svih jata brojlera unutar tri sedmice prije upućivanja na klanje.

Uzorkovanje na inicijativu vlasnika:

Za uzorkovanje se upotrebljavaju najmanje dva para navlaka za obuću. Navlaka za obuću se navuče i uzorak se uzima na način što se hoda po objektu. Navlake za obuću se mogu skupiti u jedan uzorak.

Prije navlačenja navlaka za obuću, navlake se moraju ovlažiti:

- (a) s rastvaračem (MRD-maximum recovery diluent: 0,8% fiziološkog rastvora, 0,1% peptona u sterilnoj deioniziranoj vodi);
- (b) sa sterilnom vodom;
- (c) s drugim rastvaračem odobrenim za korištenje od strane referentne laboratorije;
- (d) na način da se autoklaviraju u spremniku zajedno s rastvaračem.

Navlake za obuću se vlaže na način da se naspe tekućina unutar njih prije navlačenja ili da se promiješaju u spremniku zajedno s rastvaračem.

Mora se osigurati da su svi dijelovi objekta proporcionalno obuhvaćeni uzorkovanjem. Svakim parom navlaka treba obuhvatiti po 50% površine objekta.

Po završetku uzimanja uzoraka navlake za obuću za uzimanje brisa fecesa/čarape treba pažljivo skinuti tako da se ne ošteti nakupljeni materijal. Navlake za obuću mogu se izvrnuti kako bi se sačuvao materijal. Treba ih staviti u kesu ili u posudu i označiti.

Službeni uzorak može zamijeniti jedno uzorkovanje na inicijativu vlasnika, propisano ovom tačkom.

6.2. Službeno uzorkovanje

Nadležni veterinarski inspektor vrši službeno uzorkovanje najmanje jednog jata brojlera na 10% farmi na području njegove nadležnosti koje imaju više od 5.000 jedinki. Uzorkovanje od strane nadležnog veterinarskog inspektora se vrši i na osnovu analize rizika i svaki put kada nadležni veterinarski inspektor smatra da je to neophodno.

Uzorkovanje od strane nadležnog veterinarskog inspektora se vrši na isti način kao i na inicijativu vlasnika. Pored toga, nadležni veterinarski inspektor može odlučiti da poveća broj uzoraka u cilju osiguranja reprezentativnog uzorka na osnovu procjene epidemioloških parametara pojedinačnog slučaja, biosigurnosnih uslova, raspodjele ili veličine jata ili drugih relevantnih uslova.

Da bi se postigao zadovoljavajući rezultat prilikom uzimanja uzoraka, nadležni veterinarski inspektor će po potrebi izvršiti i

dodatne testove i/ili provjeru dokumentacije radi utvrđivanja da rezultati nisu izmijenjeni radi prisustva antimikrobnih agenasa ili drugih supstanci inhibitora rasta bakterija.

Prilikom službenog uzorkovanja, nadležni veterinarski inspektor treba provjeriti da li se perad nalazi u periodu karence ukoliko su korišteni veterinarski lijekovi.

7. Prijevoz uzoraka

Uzorci se šalju lično ili putem kurira u ovlaštenu laboratoriju unutar 24 sata nakon sakupljanja. Ako nisu poslani unutar 24 sata, moraju se držati u frižideru. Uzorci se mogu prevoziti i na sobnoj temperaturi osiguravajući da je izbjegnuta intenzivna toplota (preko 25°C) ili izlaganje sunčevoj svjetlosti, međutim ukoliko se radi o navlakama za obuću, iste je potrebno prevoziti u frižideru. U laboratoriji se uzorci drže u frižideru do ispitivanja koje se mora obaviti u roku od 48 sati poslije zaprimanja i u roku od 4 dana nakon uzorkovanja.

8. Mjere koje se poduzimaju u slučaju sumnje i potvrđenog slučaja salmoneloze

8.1. Mjere u slučaju sumnje na prisustvo *S. enteritidis* ili *S. typhimurium*

Sumnja na infekciju sa *Salmonellom enteritidis* i *Salmonellom typhimurium* postoji ako je poslije provedene vlastite kontrole od strane vlasnika na farmi izolirana salmonela od strane ovlaštene dijagnostičke veterinarske laboratorije ili ukoliko se na osnovu provedenog epidemiološkog istraživanja utvrdi povezanost sa slučajevima oboljenja ljudi.

Po dobijanju prvog pozitivnog nalaza, a u svrhu isključivanja/potvrđivanja sumnje, nadležni veterinarski inspektor mora izvršiti službeno uzorkovanje sumnjivog jata u skladu s tačkom 6.2. ovog Programa i uzorak dostaviti u ovlaštenu laboratoriju.

U slučaju sumnje na *Salmonellu enteritidis* ili *Salmonellu typhimurium* kod brojlera nadležni veterinarski inspektor naređuje mjere propisane Pravilnikom o mjerama u slučaju otkrivanja relevantnih serotipova salmonela od interesa za javno zdravstvo kod peradi ("Službeni glasnik BiH", broj 96/13).

8.2. Mjere u slučaju potvrđenog prisustva *S. enteritidis* ili *S. typhimurium*

Jato brojlera se smatra zaraženim ukoliko:

- se službenim pretraživanjem potvrdi pozitivan nalaz na *S. enteritidis* ili *S. Typhimurium*;
- se utvrde antimikrobna sredstva ili inhibitori rasta bakterija, a nije utvrđena prisutnost *S. enteritidis* ili *S. typhimurium*.

U pozitivnom jatu brojlera nadležni veterinarski inspektor mora narediti mjere propisane Pravilnikom o mjerama u slučaju otkrivanja relevantnih serotipova salmonela od interesa za javno zdravstvo kod peradi ("Službeni glasnik BiH", broj 96/13).

9. Izvještavanje

9.1. Laboratorije

Sve laboratorije iz tačke 5. ovog Programa dužne su:

- izvijestiti nadležnu veterinarsku inspekciju o svakom pozitivnom nalazu,
- dostavljati mjesečne izvještaje o pretraživanju svim nadležnim organima entiteta i Brčko Distrikta BiH, kao i Uredu za veterinarstvo BiH.

9.2. Nadležna veterinarska inspekcija

Nadležna veterinarska inspekcija dužna je:

- dostavljati šestomjesečne izvještaje o nadzoru provedbe ovog Programa i o službenom uzorkovanju nadležnim organima entiteta i Brčko Distrikta BiH, kao i Uredu za veterinarstvo BiH.

9.3. Ured za veterinarstvo BiH

Na osnovu zaprimljenih podataka Ured za veterinarstvo BiH izrađuje šestomjesečne izvještaje o implementaciji Programa, kao i godišnji izvještaj koji se objavljuje na službenoj stranici Ureda za veterinarstvo BiH.

10. Evidencije

Vlasnik je dužan čuvati evidencije: o datumu uzorkovanja, identitetu uzorkovanih jata, starosti uzorkovanih jata, vrsti uzorka, laboratorijama u koje su dostavljani uzorci i rezultatima laboratorijskih testiranja i učiniti ih dostupnim nadležnom veterinarskom inspektoratu na uvid.

Prilog II

PROGRAM KONTROLE SALMONELOZE KOD ODRASLIH RASPLODNIH JATA VRSTE GALLUS GALLUS U BOSNI I HERCEGOVINI

1. Legislativni okvir

Legislativni okvir kojim se propisuje kontrola salmonela u Bosni i Hercegovini kod odraslih rasplodnih jata vrste Gallus gallus i na osnovu kojeg je urađen program kontrole je sljedeći:

- Zakon o veterinarstvu u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", broj 34/02);
- Odluka o zaraznim bolestima životinja ("Službeni glasnik BiH", broj 44/03);
- Pravilnik o načinu praćenja zoonoza i uzročnika zoonoza ("Službeni glasnik BiH", br. 46/10 i 96/13);
- Pravilnik za kontrolu salmonela i drugih određenih uzročnika zoonoza koji se prenose hranom ("Službeni glasnik BiH", br. 46/10 i 7/13);
- Pravilnik o ciljevima za smanjenje prisustva bakterija vrsta Salmonella kod odraslih rasplodnih jata vrste Gallus gallus ("Službeni glasnik BiH", broj 103/12);
- Pravilnik o mjerama u slučaju otkrivanja relevantnih serotipova salmonela od interesa za javno zdravstvo kod peradi ("Službeni glasnik BiH", br. 96/13 i 14/18);
- Odluka o uslovima koje moraju ispunjavati ovlaštene veterinarske dijagnostičke laboratorije u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", br. 25/04, 16/05 i 43/09);
- Odluka o nusproizvodima životinjskog porijekla i njihovim proizvodima koji nisu namijenjeni ishrani ljudi ("Službeni glasnik BiH", broj 19/11).

2. Cilj programa

Cilj za smanjenje salmonela kod odraslih rasplodnih jata vrste Gallus gallus iznosi 1% ili manje maksimalnog procenta odraslih rasplodnih jata vrste Gallus gallus na relevantne serotipove salmonela.

3. Populacija rasplodnih jata uključenih u program

U provedbu programa uključena su sva odrasla rasplodna jata vrste Gallus gallus s najmanje 250 jedinki ("rasplodna jata") u državi.

Sva jata uključena u program moraju se nalaziti na farmi odobreno ili registriranoj od strane nadležnih organa entiteta i Brčko Distrikta BiH u skladu s relevantnim propisima.

4. Nadležni organi uključeni u program

Organi nadležni za izradu ovog Programa kao i za predlaganje izmjena i dopuna Programa koje se pokazuju nužnima, kao i za prikupljanje podataka i izradu godišnjeg izvještaja su:

- Ured za veterinarstvo Bosne i Hercegovine,
- Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva,
- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske,
- Odjel za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

5. Laboratorije

Laboratorije uključene u ovaj Program su sve laboratorije ovlaštene od strane nadležnih organa entiteta u skladu s Odlukom o uslovima koje moraju ispunjavati ovlaštene veterinarske dijagnostičke laboratorije u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", br. 25/04, 16/05 i 43/09) i koje su akreditirane za metodu detekcije salmonela prema Izmjeni i dopuni 1. BAS EN ISO 6579-2002/AMD1:2007. "Mikrobiologija hrane i stočne hrane - Horizontalna metoda za izolaciju vrsta iz roda Salmonella - Izmjena i dopuna 1: Prilog D: Izolacija vrsta iz roda Salmonella iz fecesa životinja i uzoraka iz okoliša iz primarne proizvodne faze."

Ovlaštene laboratorije za program kontrole salmonela su sljedeće:

- Centar za peradarstvo i kuničarstvo Veterinarskog fakulteta u Sarajevu,
- Veterinarski institut Republike Srpske "dr Vaso Butozan" u Banjoj Luci,
- Veterinarski zavod Bihać,
- Veterinarski zavod Tuzlanskog kantona,
- Veterinarski zavod Slaven.

Laboratorija je dužna pripremiti uzorke u skladu sa odredbama tačke 3. Priloga I Pravilnika o ciljevima za smanjenje prisustva bakterija vrsta Salmonella kod odraslih rasplodnih jata vrste Gallus gallus ("Službeni glasnik BiH", broj 103/12).

6. Uzimanje uzoraka

Uzorci za ispitivanje kod rasplodnih jata uzimaju se na inicijativu vlasnika i nadležnog veterinarskog inspektora.

a. Uzimanje uzoraka na inicijativu vlasnika

Uzorci se uzimaju svake dvije sedmice od svakog rasplodnog jata i to:

- (a) u valionici; ili
- (b) na farmi.

(I) Uzimanje uzoraka u valionici

Uzorak se sastoji barem od:

- (a) jednog zbirnog uzorka vidljivo uprljanih podložaka košara za valjenje, koji se nasumično uzima iz pet odvojenih košara za valjenje dok se ne dobije površina od ukupno najmanje 1 m²; ukoliko se uložena jaja iz jednog rasplodnog jata nalaze u više valionika, jedan ovakav zbirni uzorak uzima se iz do pet valionika; ili
- (b) jednog uzorka koji se uzima s jednim ili nekoliko navlaženih tekstilnih briseva ukupne površine od barem 900 cm², uzetog neposredno nakon premještanja peradi s čitave površine podloge od barem ukupno pet košara za valjenje, ili pahuljica s pet mjesta, uključujući s poda, iz svih košara za valjenje, a najviše do pet košara za valjenje s izvaljenim jajima iz jata, osiguravajući da je uzet barem jedan uzorak po jatu iz kojeg potiču jaja; ili
- (c) 10g ljuski razbijenih jaja uzetih iz ukupno 25 različitih košara za valjenje, odnosno 250 g početnog uzorka u do pet valionika s izvaljenim jajima iz jata, zdrobljenim, pomiješanim i poduzorkovanim od čega se uzima 25 g poduzorka za ispitivanje.

(II) 6.1.2 Uzimanje uzoraka na farmi

Od peradi u uzgoju i za proizvodnju rasplodnih jata vrste Gallus gallus uzorci na farmi se uzimaju:

- Od jednodnevnih pilića u nastambi za uzgoj pri svakoj isporuci pilića, osim ukoliko jednodnevni pilići nisu porijeklom iz uvoza. Za pretraživanje je potrebno uzeti transportne podloške i piliće.
- Tokom 4. sedmice starosti. Uzorci navlaka za obuću ili fecesa uzimaju se u nastambi za uzgoj jedan put tokom 4. sedmice starosti.

- Dvije sedmice prije početka nesivosti ili preseljenja u nastambu za nesenje. Uzorci navlaka za obuću ili fecesa uzimaju se u nastambi za uzgoj jedan put u navedenom razdoblju.

U slučaju uzimanja uzoraka na farmi uzorci moraju sadržavati jedno od sljedećeg:

- Zbirne uzorke fecesa koji se sastoje od pojedinačnih uzoraka svježeg fecesa, od kojih svaki teži najmanje 1 g i uzimaju se nasumično na različitim mjestima u objektu za uzgoj rasplodne peradi, ili ukoliko životinje imaju slobodan pristup u više objekata na određenoj farmi, iz svake grupe objekata u kojoj se drže rasplodna jata. Za analizu uzorci fecesa se mogu objediniti u najmanje dva zbirna uzorka.

Broj mjesta na kojima se uzimaju pojedinačni uzorci fecesa za pripremu zbirnog uzorka je sljedeći:

Broj peradi koja se drži u rasplodnom jatu	Broj uzoraka fecesa koji se uzimaju u rasplodnom jatu
250 - 349	200
350 - 449	220
450 - 799	250
800 - 999	260
1 000 ili više	300

- Brisevi obuće i/ili uzorci prašine:

Navlake za obuću moraju imati zadovoljavajuću sposobnost upijanja vlage. Mogu se upotrijebiti i "čarape" od gaze, koje su u tu svrhu prihvatljive.

Površina navlake za obuću mora biti natopljena odgovarajućim rastvaračem (kao što je 0,8 % rastvor natrijeva klorida, 0,1% pepton u sterilnoj deioniziranoj vodi, sterilna voda ili bilo koji drugi rastvarač kojeg odobri nadležni organ).

Prostor se obilazi hodajući tako da se sakupe reprezentativni uzorci iz svih dijelova objekta ili odgovarajućeg sektora. To uključuje područja sa stjelom i podnicama, ukoliko je hodanje po podnicama sigurno. U uzorkovanje su uključeni i svi odvojeni odjelci u sklopu objekta. Po završetku uzorkovanja u odabranom sektoru objekta navlake za obuću se pažljivo skidaju kako se sakupljeni materijal ne bi odvojio.

Uzorci se sastoje od:

- pet pari navlaka za obuću, gdje svaki predstavlja oko 20% površine objekta; brisevi se radi analize mogu objediniti u minimalno dva zbirna uzorka, ili
- barem jednog para brisa obuće koji predstavlja čitavo područje objekta i dopunski uzorak prašine koji se sakuplja s više mjesta kroz čitavu nastambu s površina koje imaju vidljivo nakupljenu prašinu. Za sakupljanje uzoraka prašine moraju se koristiti jedan ili nekoliko navlaženih tekstilnih briseva ukupne površine od barem 900 cm².
- Uzorci iz rasplodnih jata koji se drže u kavezima mogu se sastojati od samo - pomiješanog fecesa iz pokretnih traka za prikupljanje fecesa, strugača ili dubokih jama, ovisno o tipu objekta. Dva uzorka od najmanje 150 g prikupljaju se za pojedinačno ispitivanje sa:
- pokretnih traka za prikupljanje fecesa ispod svakog reda kafeza, koje redovno protiču i prazne se pužnim pogonom ili pokretnim trakama;
- sistema jama za prikupljanje fecesa, s usmjerivača ("deflektora") ispod kafeza s kojih se struže feces u duboku jamu ispod objekta;
- sistema jama za fecese u stepenastom s kavezima, u kojima su kafezi izbočeni i feces pada direktno u jamu.

U jednom uobičajeno postoji više redova kafeza. Zbirni uzorci fecesa iz svakog reda zastupljeni su u općem zbirnom uzorku. Iz svakog rasplodnog jata uzimaju se dva zbirna uzorka.

U sistemima s pokretnim trakama i strugačima oni se okreću na dan uzorkovanja prije uzimanja uzoraka.

U sistemima s usmjerivačima ("deflektorima") ispod kafeza i strugačima, prikupljaju se zbirni uzorci fecesa koji se nalaze priljubljeni na strugaču nakon njegovog puštanja u pogon.

U sistemima sa stepenastim kavezima bez pokretnih traka ili sistema strugača, zbirni uzorci fecesa prikupljaju se iz duboke jame.

Sistemi s pokretnom trakom za prikupljanje fecesa: zbirni fekalni materijal prikuplja se na istovarnim krajevima trake.

b. Službeno uzorkovanje

- Ukoliko je uzimanje uzoraka na inicijativu vlasnika urađeno u skladu sa tačkom 6.1.1., službeno uzorkovanje se takođe vrši u valionici i to na sljedeći način:

Uzorkovanje se sastoji od:

- rutinskog uzimanja uzoraka svakih 16 sedmica u valionici;
 - rutinskog uzimanja uzoraka na farmi u dva navrata tokom proizvodnog ciklusa, prvi put u roku od četiri sedmice nakon prijelaza u fazu nesivosti ili preseljenja u objekt za nesenje, a drugi put pri kraju faze nesivosti, najranije osam sedmica prije završetka proizvodnog ciklusa;
 - dodatnog uzimanja uzoraka na farmi radi utvrđivanja prisutva relevantnih serotipova salmonela nakon otkrivanja pozitivnih nalaza u uzorcima iz valionice.
- Ukoliko je uzimanje uzoraka na inicijativu vlasnika urađeno u skladu sa tačkom 6.1.2., službeno uzorkovanje se takođe vrši na farmi i to na sljedeći način:

Rutinsko uzimanje uzoraka mora se provesti u tri navrata tokom proizvodnog ciklusa:

- u roku od četiri sedmice nakon prijelaza u fazu nesivosti ili preseljenja u objekt za nesenje;
- pri kraju faze nesivosti, najranije osam sedmica prije završetka proizvodnog ciklusa;
- u bilo kojem trenutku tokom proizvodnog ciklusa nakon isteka dovoljno vremena od uzimanja uzoraka iz podtačka (a) i (b) ove tačke.

Uzorkovanje od strane nadležnog veterinarskog inspektora se vrši na isti način kao i na inicijativu vlasnika. Pored toga, nadležni veterinarski inspektor može odlučiti da poveća broj uzoraka u cilju osiguranja reprezentativnog uzorka na osnovu procjene epidemioloških parametara pojedinačnog slučaja, biosigurnosnih uslova, raspodjele ili veličine jata ili drugih relevantnih uslova.

Prilikom službenog uzorkovanja, nadležni veterinarski inspektor treba provjeriti da li se perad nalazi u periodu karence ukoliko su korišteni veterinarski lijekovi.

7. Prijevoz uzoraka

Uzorci se šalju lično ili putem kurira u ovlaštenu laboratoriju unutar 24 sata nakon sakupljanja. Ako nisu poslani unutar 24 sata, moraju se držati u frižideru. Uzorci se mogu prevoziti i na sobnoj temperaturi osiguravajući da je izbjegnuta intenzivna toplota (preko 25°C) ili izlaganje sunčevoj svjetlosti, međutim ukoliko se radi o navlakama za obuću, iste je potrebno prevoziti u frižideru. U laboratoriji se uzorci drže u frižideru do ispitivanja koje se mora obaviti u roku od 48 sati poslije zaprimanja i u roku od 4 dana nakon uzorkovanja.

8. Mjere koje se poduzimaju u slučaju sumnje i potvrđenog slučaja salmoneloze

- Mjere u slučaju sumnje na prisustvo *Salmonella enteritidis*, *Salmonella infantis*, *Salmonella hadar*, *Salmonella typhimurium* uključujući monofaznu *Salmonella typhimurium* sa antigenskom formulom 1,4,[5],12:i:- ili *Salmonella virchow*
Sumnja na infekciju sa *Salmonella enteritidis*, *Salmonella infantis*, *Salmonella hadar*, *Salmonella typhimurium* uključujući monofaznu *Salmonella typhimurium* sa antigenskom formulom

1,4,[5],12:i- ili Salmonella virchow postoji ako je poslije provedene vlastite kontrole od strane vlasnika na farmi ili valionici izolirana salmonela od strane ovlaštena dijagnostičke veterinarske laboratorije ili ukoliko se na osnovu provedenog epidemiološkog istraživanja utvrdi povezanost sa slučajevima oboljenja ljudi.

Po dobijanju prvog pozitivnog nalaza, a u svrhu isključivanja/potvrđivanja sumnje, nadležni veterinarski inspektor mora izvršiti službeno uzorkovanje sumnjivog jata u skladu s tačkom 6.2. ovog Programa i uzorak dostaviti u ovlaštenu laboratoriju.

U slučaju sumnje na Salmonella enteritidis, Salmonella infantis, Salmonella hadar, Salmonella typhimurium uključujući monofaznu Salmonellu typhimurium s antigenskom formulom 1,4,[5],12:i- ili Salmonella virchow u rasplodnom jatu nadležni veterinarski inspektor naređuje mjere propisane Pravilnikom o mjerama u slučaju otkrivanja relevantnih serotipova salmonela od interesa za javno zdravstvo kod peradi ("Službeni glasnik BiH", broj 96/13).

b. *Mjere u slučaju potvrđenog prisustva Salmonella enteritidis, Salmonella infantis, Salmonella hadar, Salmonella typhimurium uključujući monofaznu Salmonellu typhimurium s antigenskom formulom 1,4,[5],12:i- ili Salmonella virchow*

Rasplodno jato se smatra zaraženim ukoliko:

- se službenim pretraživanjem potvrdi pozitivan nalaz na Salmonella enteritidis, Salmonella infantis, Salmonella hadar, Salmonella typhimurium uključujući monofaznu Salmonellu typhimurium s antigenskom formulom 1,4,[5],12:i- ili Salmonella virchow
- se utvrde antimikrobna sredstva ili inhibitori rasta bakterija, a nije utvrđena prisutnost Salmonella enteritidis, Salmonella infantis, Salmonella hadar, Salmonella typhimurium uključujući monofaznu Salmonellu typhimurium s antigenskom formulom 1,4,[5],12:i- ili Salmonella virchow.

U pozitivnom rasplodnom jatu nadležni veterinarski inspektor mora narediti mjere propisane Pravilnikom o mjerama u slučaju otkrivanja relevantnih serotipova salmonela od interesa za javno zdravstvo kod peradi ("Službeni glasnik BiH", broj 96/13).

9. Vakcinacija

Korištenje vakcine protiv salmonela kod rasplodnih jata je obavezno.

U sklopu programa kontrole salmoneloze mogu se koristiti inaktivirane vakcine ili žive vakcine za koje je proizvođač osigurao prikladan metod za bakteriološko razlikovanje vakcinalnog od divljeg soja.

10. Izvješćavanje

a. Laboratorije

Sve laboratorije iz tačke 5. ovog Programa dužne su:

- izvijestiti nadležnu veterinarsku inspekciju o svakom pozitivnom nalazu,
- dostavljati mjesečne izvještaje o pretraživanju svim nadležnim organima entiteta i Brčko Distrikta BiH, kao i Uredu za veterinarstvo BiH.

b. Nadležna veterinarska inspekcija

Nadležna veterinarska inspekcija dužna je:

- dostavljati šestomjesečne izvještaje o nadzoru provedbe ovog Programa i o službenom uzorkovanju nadležnim organima entiteta i Brčko Distrikta BiH, kao i Uredu za veterinarstvo BiH

c. Ured za veterinarstvo BiH

Na osnovu zaprimljenih podataka Ured za veterinarstvo BiH izrađuje šestomjesečne izvještaje o implementaciji Programa, kao i godišnji izvještaj koji se objavljuje na službenoj stranici Ureda za veterinarstvo BiH.

11. Evidencije

Vlasnik je dužan čuvati evidencije o: datumu uzorkovanja, identitetu uzorkovanih jata, starosti uzorkovanih jata, vrsti uzorka, laboratorijama u koje su dostavljani uzorci i rezultatima laboratorijskih testiranja i učiniti ih dostupnim nadležnom veterinarskom inspektoru na uvid.

Prilog III

PROGRAM KONTROLE SALMONELOZE U JATIMA KONZUMNIH NESILICA VRSTE GALLUS GALLUS U BOSNI I HERCEGOVINI

1. Legislativni okvir

Legislativni okvir kojim se propisuje kontrola salmonela u Bosni i Hercegovini u jatima konzumnih nesilica vrste Gallus gallus i na osnovu kojeg je urađen program kontrole je sljedeći:

- Zakon o veterinarstvu u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", broj 34/02);
- Odluka o zaraznim bolestima životinja ("Službeni glasnik BiH", broj 44/03);
- Pravilnik o načinu praćenja zoonoza i uzročnika zoonoza ("Službeni glasnik BiH", br. 46/10 i 96/13);
- Pravilnik za kontrolu salmonela i drugih određenih uzročnika zoonoza koji se prenose hranom ("Službeni glasnik BiH", br. 46/10 i 7/13);
- Pravilnik o ciljevima za smanjenje prisustva bakterija vrsta Salmonella enteritidis i Salmonella typhimurium kod koka nesilja ("Službeni glasnik BiH", broj 102/12);
- Pravilnik o mjerama u slučaju otkrivanja relevantnih serotipova salmonela od interesa za javno zdravstvo kod peradi ("Službeni glasnik BiH", br. 96/13 i 14/18);
- Odluka o uslovima koje moraju ispunjavati ovlaštene veterinarske dijagnostičke laboratorije u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", br. 25/04, 16/05 i 43/09);
- Odluka o nusproizvodima životinjskog porijekla i njihovim proizvodima koji nisu namijenjeni ishrani ljudi ("Službeni glasnik BiH", broj 19/11);
- Pravilnik o standardima za stavljanje jaja na tržište ("Službeni glasnik BiH", broj 25/10).

2. Cilj programa

Smanjiti prevalenciju S. enteritidis i S. typhimurium u jatima odraslih kokoši nesilica vrste Gallus gallus u skladu s članom 5. Pravilnika za kontrolu salmonela i drugih određenih uzročnika zoonoza koji se prenose hranom ("Službeni glasnik BiH", br. 46/10 i 7/13) za najmanje 10% godišnje.

3. Populacija koka nesilica uključena u program

U provedbu programa uključena su sva jata u državi čiji su proizvodi namijenjeni javnoj potrošnji.

Sva jata uključena u program moraju se nalaziti na farmi odobrenoj ili registriranoj od strane nadležnih organa entiteta i Brčko Distrikta BiH u skladu s relevantnim propisima.

4. Nadležni organi uključeni u program

Organi nadležni za izradu ovog Programa kao i za predlaganje izmjena i dopuna Programa koje se pokazuju nužnima, kao i za prikupljanje podataka i izradu godišnjeg izvještaja su:

- Ured za veterinarstvo BiH,
- Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva,
- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske,
- Odjel za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

5. Laboratorije

Laboratorije uključene u ovaj Program su sve laboratorije ovlaštene od strane nadležnih organa entiteta u skladu s Odlukom o uslovima koje moraju ispunjavati ovlaštene veterinarske dijagnostičke laboratorije u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", br. 25/04, 16/05 i 43/09) i koje su akreditirane za metodu detekcije salmonela prema Izmjeni i dopuni 1. BAS EN ISO 6579-2002/AMD1:2007. "Mikrobiologija hrane i stočne hrane - Horizontalna metoda za izolaciju vrsta iz roda Salmonella - Izmjena i dopuna 1: Prilog D: Izolacija vrsta iz roda Salmonella iz fecesa životinja i uzoraka iz okoliša iz primarne proizvodne faze."

Ovlaštene laboratorije za program kontrole salmonela su sljedeće:

- Centar za peradarstvo i kuničarstvo Veterinarskog fakulteta u Sarajevu,
- Veterinarski institut Republike Srpske "dr Vaso Butozan" u Banjoj Luci,
- Veterinarski zavod Bihać,
- Veterinarski zavod Tuzlanskog kantona,
- Veterinarski zavod Slaven.

Laboratorija je dužna pripremiti uzorke u skladu sa odredbama tačke 3. Priloga I Pravilnika o ciljevima za smanjenje prisutstva bakterija vrsta Salmonella enteritidis i Salmonella typhimurium kod koka nesilja ("Službeni glasnik BiH", broj 102/12).

6. Uzimanje uzoraka

Uzorci za ispitivanje kod jata nesilja uzimaju se na inicijativu vlasnika i nadležnog veterinarskog inspektora.

a. Uzimanje uzoraka na inicijativu vlasnika

Na inicijativu vlasnika od peradi za proizvodnju konzumnih jaja vrste Gallus gallus uzorci se uzimaju:

- Od jednodnevnih pilića;
 - Uzorci se uzimaju u nastambi za uzgoj pri svakoj isporuci pilića, ukoliko jednodnevni pilići nisu iz uvoza;
- Dvije sedmice prije početka nesivosti ili preseljenja u objekt za nesenje;
 - Uzorci navlaka za obuču ili fecesa uzimaju se u objektu za uzgoj jednom u navedenom periodu;
- Tokom nesivosti;
 - Uzorci se uzimaju u objektu za nesenje svake 15. sedmice i to prvi put kad su nesilje stare 24±2 sedmice.

Uzorkovanje na inicijativu vlasnika:

- a) kod jata koja se drže u kafezima uzimat će se 2 x 150 g zbirnog fecesa sa svih pokretnih traka ili sakupljača fecesa na farmi pošto se pusti u pogon sistem za uklanjanje fecesa. Međutim, u kafezima kod kojih ne postoje sakupljači fecesa ili pokretne trake mora se sakupiti 2 x 150 g mješovitog svježeg fecesa s 60 različitih lokacija ispod kafeza u posudama za defekaciju;
- b) na farmama gdje se perad drži na podnom sistemu treba uzeti dva para vitiranih navlaka za obuču za uzimanje brisa fecesa ili čarapa.

Navlake za obuču moraju biti dovoljno upijajuće da bi upile vlagu. Površina navlaka za obuču mora biti ovlažena koristeći odgovarajuće rastvarače.

Uzorci se moraju uzeti za vrijeme hodanja na farmi koristeći rutu koja će doprinijeti dobijanju reprezentativnog uzorka sa svih dijelova farme ili odgovarajućeg sektora. Ovo uključuje prostirku i dijelove s letvicama, osiguravajući da je sigurno hodati po letvicama. Svi odvojeni kokošinjci unutar farme moraju biti uključeni u uzorkovanje. Po završetku uzorkovanja odabranog

sektora, navlake za obuču se moraju pažljivo ukloniti da se ne bi uklonio prikupljeni materijal.

Mjesto uzimanja uzoraka, učestalost, količine i vrste uzoraka za uzorkovanja od strane vlasnika za koke nesilje

Kategorija/dob peradi	Mjesto uzimanja uzorka	Vrsta i količina uzorka	Učestalost uzorkovanja
Jednodnevni pilići	Objekt za uzgoj	1 transportna podloga na svakih 500 isporučenih pilića (najviše 10 podložaka) i leševe svih uginulih pilića (najviše 60) iz svake isporuke	Pri svakoj isporuci pilića
Pilenke	Objekt za uzgoj	2 para navlaka za obuču (u slučaju podnog držanja pilenki ili 2x150 grama zbirnog fecesa (u slučaju kafeznog držanja pilenki)	2 sedmice prije početka nesivosti ili premještanja u objekt za nesenje
Odrasle koke nesilje	Objekt za nesenje	2 para navlaka za obuču (u slučaju podnog držanja) ili 2x150 grama zbirnog fecesa (u slučaju kafeznog držanja)	Prvi put sa 24±2 sedmice, a zatim svakih 15 sedmica tokom proizvodnog ciklusa

Službeni uzorak može zamijeniti jedno uzorkovanje na inicijativu vlasnika propisano ovom tačkom.

b. Službeno uzorkovanje

Službeno uzorkovanje se obavlja od strane nadležnog veterinarskog inspektora jednom godišnje na jednom jatu po farmi koja broji najmanje 1000 jedinki u skladu s godišnjim planom službenog uzorkovanja.

Nadležni veterinarski inspektor treba izvršiti službeno uzorkovanje i u sljedećim slučajevima:

- pri starosti od 24±2 sedmice kod jata nesilja koja se drže na farmama u kojima je relevantna Salmonella utvrđena kod prethodnog jata;
- u slučaju kada postoji sumnja na infekciju Salmonellom kod pojave bolesti koje se prenose hranom kod ljudi u skladu s članom 8. Pravilnika o načinu praćenja zoonoza i uzročnika zoonoza ("Službeni glasnik BiH", br. 46/10 i 96/13);
- na svim ostalima jatima nesilja na farmi u slučaju da su Salmonella enteritidis ili Salmonella typhimurium utvrđene kod jednog jata nesilja na farmi;
- u slučajevima kada nadležni veterinarski inspektor smatra da je potrebno kontrolirati jato na farmi.

Uzorkovanje od strane nadležnog veterinarskog inspektora se vrši na isti način kao i na inicijativu vlasnika, s tim da je potrebno uzeti najmanje jedan uzorak više.

Mjesto uzimanja uzoraka, učestalost, količine i vrste uzoraka za uzorkovanja od strane nadležnog veterinarskog inspektora za koke nesilje

Kategorija/dob peradi	Mjesto uzimanja uzorka	Vrsta i količina uzorka
Jednodnevni pilići	Objekt za uzgoj	2 transportne podloge na svakih 500 isporučenih pilića (najviše 10 podložaka) i leševe svih uginulih pilića (najviše 60) iz svake isporuke
Pilenke	Objekt za uzgoj	3 para navlaka za obuču (u slučaju podnog držanja pilenki ili 3x150 grama zbirnog fecesa (u slučaju kafeznog držanja pilenki)

Odrasle koke nesilje	Objekt za nesenje	3 para navlaka za obuću (u slučaju podnog držanja) ili 3x150 grama zbirnog fecesa (u slučaju kafeznog držanja)
----------------------	-------------------	--

Pored toga, nadležni veterinarski inspektor može odlučiti da poveća broj uzoraka u cilju osiguranja reprezentativnog uzorka na osnovu procjene epidemioloških parametara pojedinačnog slučaja, biosigurnosnih uslova, raspodjele ili veličine jata ili drugih relevantnih uslova.

Prilikom službenog uzorkovanja, nadležni veterinarski inspektor treba provjeriti da li se perad nalazi u periodu karence ukoliko su korišteni veterinarski lijekovi.

7. Prijevoz uzoraka

Uzorci se šalju lično ili putem kurira u ovlaštenu laboratoriju unutar 24 sata nakon sakupljanja. Ako nisu poslani unutar 24 sata, moraju se držati u frižideru. Uzorci se mogu prevoziti i na sobnoj temperaturi osiguravajući da je izbjegnuta intenzivna toplota (preko 25°C) ili izlaganje sunčevoj svjetlosti, međutim ukoliko se radi o navlakama za obuću, iste je potrebno prevoziti u frižideru. U laboratoriji se uzorci drže u frižideru do ispitivanja koje se mora obaviti u roku od 48 sati poslije zaprimanja i u roku od 4 dana nakon uzorkovanja.

8. Mjere koje se poduzimaju u slučaju sumnje i potvrđenog slučaja salmoneloze

a. Mjere u slučaju sumnje na prisustvo *S. enteritidis* ili *S. typhimurium*

Sumnja na infekciju sa *Salmonellom enteritidis* ili *Salmonellom typhimurium* postoji ako je poslije provedene vlastite kontrole od strane vlasnika na farmi izolirana salmonela od strane ovlaštene dijagnostičke veterinarske laboratorije ili ukoliko se na osnovu provedenog epidemiološkog istraživanja utvrdi povezanost sa slučajevima oboljenja ljudi.

Po dobijanju prvog pozitivnog nalaza, a u svrhu isključivanja/potvrđivanja sumnje, nadležni veterinarski inspektor mora izvršiti službeno uzorkovanje sumnjivog jata u skladu s tačkom 6.2. ovog Programa i uzorak dostaviti u ovlaštenu laboratoriju.

U slučaju sumnje na *Salmonellu enteritidis* ili *Salmonellu typhimurium* u jatu odraslih koka nesilja nadležni veterinarski inspektor naređuje mjere propisane Pravilnikom o mjerama u slučaju otkrivanja relevantnih serotipova salmonela od interesa za javno zdravstvo kod peradi ("Službeni glasnik BiH", broj 96/13).

b. Mjere u slučaju potvrđenog prisustva *S. enteritidis* ili *S. typhimurium*

Jato odraslih koka nesilja se smatra zaraženim ukoliko:

- se službenim pretraživanjem potvrdi pozitivan nalaz na *S. enteritidis* ili *S. typhimurium*,
- se utvrde antimikrobna sredstva ili inhibitori rasta bakterija, a nije utvrđena prisutnost *S. enteritidis* ili *S. typhimurium*.

U pozitivnom jatu koka nesilja nadležni veterinarski inspektor mora narediti mjere propisane Pravilnikom o mjerama u slučaju otkrivanja relevantnih serotipova salmonela od interesa za javno zdravstvo kod peradi ("Službeni glasnik BiH", broj 96/13).

9. Vakcinacija

Korištenje vakcine protiv salmonele kod jata koka nesilja u uzgoju je obavezno.

U sklopu programa kontrole salmoneloze mogu se koristiti inaktivirane vakcine ili žive vakcine za koje je proizvođač osigurao prikladan metod za bakteriološko razlikovanje vakcinalnog od divljeg soja.

10. Izvještavanje

a. Laboratorije

Sve laboratorije iz tačke 5. ovog Programa dužne su:

- izvijestiti nadležnu veterinarsku inspekciju o svakom pozitivnom nalazu,
- dostavljati mjesečne izvještaje o pretraživanju svim nadležnim organima entiteta i Brčko Distrikta BiH, kao i Uredu za veterinarstvo BiH.

b. Nadležna veterinarska inspekcija

Nadležna veterinarska inspekcija dužna je:

- dostavljati šestomjesečne izvještaje o nadzoru provedbe ovog Programa i o službenom uzorkovanju nadležnim organima entiteta i Brčko Distrikta BiH, kao i Uredu za veterinarstvo BiH.

c. Ured za veterinarstvo BiH

Na osnovu zaprimljenih podataka Ured za veterinarstvo BiH izrađuje šestomjesečne izvještaje o implementaciji Programa, kao i godišnji izvještaj koji se objavljuje na službenoj stranici Ureda za veterinarstvo BiH.

11. Evidencije

Vlasnik je dužan čuvati evidencije o: datumu uzorkovanja, identitetu uzorkovanih jata, starosti uzorkovanih jata, vrsti uzorka, laboratorijama u koje su dostavljani uzorci i rezultatima laboratorijskih testiranja i učiniti ih dostupnim nadležnom veterinarskom inspektoru na uvid.